

УДК 330.131.7:336.743

М. А. Ребрик

УПРАВЛІННЯ СТРУКТУРНИМИ КОМПОНЕНТАМИ ВАЛЮТНОГО РИЗИКУ БАНКУ

Стаття присвячена дослідженню механізмів управління окремими структурними компонентами валютного ризику банку.

Ключові слова: валютний ризик, управління валютним ризиком, прогнозування валютного курсу, валютна експозиція, валютна позиція.

Постановка проблеми. Розширення сфери діяльності українських банків, освоєння нових видів операцій з іноземною валютою відбувається в умовах нестабільності валютного ринку, що посилюється внаслідок поглиблення світової фінансової кризи та кризових явищ у вітчизняній економіці. У таких умовах банки змушені постійно покращувати існуючі моделі управління валютним ризиком та розробляти нові, більш досконалі.

Проблема управління різними видами валютних ризиків банків є недостатньо розробленою, а її вивчення представляє особливу увагу і має практичне значення в банківській діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Моделі управління валютними ризиками досліджують у своїх наукових працях вітчизняні і зарубіжні вчені, такі, як В.Вітлінський, В.Міщенко, Л.Примостка, Ф.Гаджиєв, А.Лукашов, Г. Суварян, К.Уваров, С.Пивоваров, В.Ющенко, К.Редхед, С.Хьюс, Д.Волкер, Ф.Найт, Д.Франкель, А.Шапіро та ін. Однак, підходи до управління окремими видами валютних ризиків залишаються, на нашу думку, недостатньо розробленими.

Мета. Уточнення структури валютного ризику банку та визначення механізмів управління його окремими компонентами.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. У науковій літературі не існує єдиного підходу щодо визначення поняття «валютний ризик». На нашу думку, від коректності трактування зазначеного терміну значною мірою

залежить ефективність процесу управління валютним ризиком банку, а, відповідно, його розвиток та конкурентоздатність.

Структурно валютний ризик банку можна представити в якості комбінації наступних елементів:

- 1) джерела ризику;
- 2) експозиції ризику;
- 3) наслідків.

Джерело ризику (загроза або шанс) – подія, реалізація якої несе для банку виникнення втрат (матеріальних чи нематеріальних) або навпаки – отримання додаткових доходів. Джерелом валютного ризику банку є короткострокові та довгострокові коливання валютних курсів. Основними кількісними характеристиками джерела валютного ризику є масштаб зміни курсу певної валюти (в абсолютному або відносному вимірі), імовірність та тривалість такої зміни.

Необхідно зазначити, що вплив окремого банку на характеристики зміни валютних курсів обмежений. Саме тому, в розрізі цього елемента валютного ризику управління полягає у прогнозуванні змін валютних курсів. Виходячи зі значної волатильності курсів валют, горизонт прогнозування коливається від декількох секунд (прогнозування при спекулятивних операціях) до декількох років (стратегічне прогнозування).

Розрізняють чотири основних підходи до аналізу валютного ринку, на основі яких здійснюється прогнозування: фундаментальний, технічний, імовірнісний та експертний (інтуїтивний).

Фундаментальні моделі засновані на взаємозв'язку курсів валют з іншими макроекономічними показниками, сприяють визначенню основного ринкового тренду та використовується для прогнозування довгострокової динаміки валютних курсів.

Технічний аналіз – метод прогнозування за допомогою графіків валютних курсів за попередні періоди. Даний метод заснований на гіпотезі, що валютний курс є відображенням бажань, міркувань і дій всіх учасників ринку і найчастіше

використовується для прогнозування короткострокових коливань валютних курсів.

Імовірнісний аналіз передбачає використання методів теорії імовірності та математичної статистики. Експертний аналіз базується на інтуїції та досвіді аналітиків. Зазначені методи використовуються при прогнозуванні як короткострокової, так і середньо- та довгострокової динаміки курсів валют.

Експозиція ризику (ступінь схильності до ризику) – характеристика ситуації, що призводить до втрат чи іншої форми реалізації загроз або отримання додаткових доходів.

Виділяють економічну (economic exposure) та бухгалтерську (accounting exposure) експозиції валютного ризику банку.

Економічна експозиція пов'язана з впливом змін валютних курсів на економічну вартість банку [1]. У структурі даної експозиції виділяють також транзакційну та операційну валютні експозиції. Необхідно зазначити, що в економічній літературі інколи транзакційна експозиція носить назву операційної, а економічну експозицію ототожнюють з операційною за нашою класифікацією.

Транзакційна (transaction exposure) експозиція полягає в тому, що коливання курсів іноземних валют впливають на реальну вартість відкритих валютних позицій банку (пряма) та його іноземних філій (опосередкована). Дана експозиція пов'язана з розривом у часі між укладанням угод (деPOSITНИХ, кредитних, інвестиційних, дивідендних (процентних) платежів, строкових угод тощо) та їх фактичною реалізацією, під час якого може відбутися зміна валютних курсів. Таким чином, транзакційна експозиція впливає на майбутню вартість вхідних та вихідних грошових потоків банку при їх перерахунку в національну валюту.

Величина транзакційної експозиції визначається розміром валютної позиції банку, яка розраховується як співвідношення між сумою активів та позабалансових вимог у певній валюті та сумою балансових і позабалансових зобов'язань у тій самій валюті. Якщо сума активів в іноземній валюті

перевищує суму відповідних пасивів, виникає чиста довга валютна позиція – позитивна транзакційна експозиція. У зворотному випадку, коли зобов'язання перевищують ризикові активи в одній і тій самій іноземній валюті, виникає чиста коротка валютна позиція – негативна транзакційна експозиція.

В управлінні транзакційною експозицією застосовуються інструментарій управління валютною позицією банку (натуральні та синтетичні методи). Експозиція може мати як короткостроковий, так і середньостроковий характер (найчастіше – від декількох секунд до року).

Операційна валютна експозиція (operating exposure) полягає в змінах вартості майбутніх грошових потоків (пряма) та конкурентоспроможності банку або його структур, що входять в консолідовану групу, на зовнішньому ринку (опосередкована) через суттєві зміни обмінних курсів.

Величина операційної експозиції залежить від характеру конкуренції в банківському секторі, конкурентної структури на ринку факторів виробництва, а також від цінової еластичності попиту і пропозиції, яка існує на ринках факторів виробництва і банківських послуг. Визначення даної експозиції вимагає розгляд довгострокових ринкових позицій банку, на конкурентоспроможність яких (за витратами та цінами) можуть впливати зміни валютних курсів [2].

Існують як фінансові, так і нефінансові методи управління операційною експозицією банку. До нефінансових методів можна віднести маркетингові та виробничі методи управління [1]. Управління даною експозицією ускладнюється її довгостроковим характером (найчастіше – більше року), виходячи з чого необхідне довгострокове коригування всієї стратегії функціонування банку.

Бухгалтерська валютна експозиція пов'язана з впливом змін валютних курсів на бухгалтерську вартість банку [1]. Дана експозиція також носить назву «трансляційна». Трансляційна (translation exposure) експозиція полягає в тому, що величина еквівалента валютної позиції у звітності змінюється в результаті змін обмінних курсів, які використовуються для перерахунку залишків в

іноземних валютах в базову (національну) валюту [3]. Іншими словами, дана експозиція пов'язана з переоцінюванням в процесі консолідації фінансової звітності активів, пасивів та прибутків закордонних філій, що виражені у валюті країни їх базування, в національну валюту банку, а також – з експортом та імпортом інвестицій.

Величина трансляційної експозиції у спрощеній інтерпретації визначається розміром дисбалансу між активами та пасивами іноземного підрозділу банку, що виражені у валюті його базування [4]. Перевищення ризикових активів над ризиковими зобов'язаннями призводить до виникнення чистої ризикової позиції за активами – позитивної трансляційної експозиції. У зворотному випадку, коли ризикові зобов'язання перевищують ризикові активи, виникає чиста ризикова позиція за зобов'язаннями – негативна трансляційна експозиція.

На практиці застосовуються різні механізми трансляції (перерахунку) відповідних статей звітності, від яких значною мірою залежить величина трансляційної експозиції банку. Основними серед них є [5]:

- метод поточного (підсумкового) курсу (current (closing) rate method);
- грошово-негрошовий метод (monetary–non-monetary method);
- поточний-непоточний метод (current–non-current method).

При управлінні трансляційною експозицією саме правильна оцінка її величини (виходячи з методу трансляції, що застосовується) має першочергове значення. Серед основних інструментів управління можна виділити натуральні та синтетичні методи управління дисбалансом між активами та пасивами іноземного підрозділу банку, що виражені у валюті його базування, та хеджування на рівні головного банку. Експозиція має переважно довгостроковий характер (найчастіше – рік).

Зазначені вище експозиції пов'язані з безпосереднім впливом змін валютних курсів на певні параметри діяльності банку. Однак, на нашу думку, необхідно також виділити непрямую (indirect exposure) валютну експозицію банку, яка полягає у зміні кредитоспроможності клієнтів та контрагентів банку

під впливом коливань обмінних курсів. Інакше кажучи, за умови, що клієнти (фізичні та юридичні особи) та контрагенти (інші банківські інститути) банку мають власні економічні, бухгалтерські та непрямі валютні експозиції, зміни курсів валют впливають на їх фінансовий стан. Особливо такі процеси стосуються приватних та корпоративних клієнтів банку, які мають набагато менше моделей ефективного управління валютним ризиком порівняно з фінансовими установами. Такий вплив позначається на якості обслуговування заборгованості зазначених суб'єктів перед банком, що, в свою чергу, транспонується на фінансовий стан самого банку. Отже, відбувається трансформація валютного ризику у кредитний.

Величина непрямой валютної експозиції банку дорівнює сумі його вимог відносно клієнтів та контрагентів, які мають власні валютні експозиції. Управління зазначеною експозицією зводиться до управління кредитними ризиками з використанням належного інструментарію. Непряма експозиція найчастіше має середньо- та довгостроковий характер.

Наслідки – це, з одного боку, результат реалізації загрози, що перешкоджає досягненню цілей і в остаточному підсумку виражається у масштабах втрат банку; з іншого боку, це результат реалізації шансу, що сприяє досягненню цілей і в остаточному підсумку виражається у масштабах доходів банку.

Наслідки, що спричиняє кожен вид валютної експозиції можна проаналізувати, виходячи з визначення відповідної експозиції. Залежність між величиною доходів (збитків), одержаних у результаті утримання банком певної валютної експозиції, та змінами валютних курсів на ринку, можна описати наступною аналітичною моделлю:

$$\Delta D_c = (r_p - r) \times E_x, \quad (1)$$

де ΔD_c – величина доходу (збитку); r_p – прогнозований валютний курс; r – поточний валютний курс; E_x – валютна експозиція банку.

Можливі наслідки зміни валютного курсу для банку у розрізі транзакційної та трансляційної валютної позиції представлені у таблиці 1.

Таблиця 1 – Наслідки змін курсів валют для банку

Характер зміни валютних курсів	Вид валютної експозиції			
	Транзакційна		Трансляційна	
	Позитивна	Негативна	Позитивна	Негативна
Девальвація національної валюти	Доходи	Збитки	Доходи	Збитки
Ревальвація національної валюти	Збитки	Доходи	Збитки	Доходи

Наслідки у розрізі операційної експозиції розраховуються як зміни в грошових потоках банку або прибутковості його акцій, що припадають на одиницю зміни валютних курсів [1].

На відміну від інших експозицій, непряма валютна експозиція банку не є спекулятивною, тобто не передбачає отримання додаткових доходів, пов'язаних зі зміною курсів валют. Збитки банку у розрізі даної експозиції оцінюються як сума проблемної заборгованості клієнтів та контрагентів перед банком, що виникає внаслідок коливань обмінних курсів.

Висновки. Таким чином, валютний ризик банку можна визначити як комбінацію джерела ризику (яким є короткострокові та довгострокові коливання валютних курсів), валютної експозиції (яка характеризує ступінь схильності до втрат або отримання доходів) та наслідків (які, в остаточному підсумку, виражаються у масштабах втрат або додаткових доходів банку). Структурування валютного ризику дозволяє банку оптимізувати управління ним за рахунок визначення механізмів впливу на кожний з елементів ризику для зниження його негативного впливу на ефективність діяльності банку або підвищення можливості отримання додаткових доходів.

Список використаних джерел

1. Лукашов, А. В. Международные корпоративные финансы и управление валютными рисками в нефинансовых корпорациях [Электронный

ресурс] / А. В. Лукашов. – Режим доступа : <http://www.ecsocman.edu.ru/db/msg/213960.html>.

2. Международный менеджмент [Текст] / под ред. С. Э. Пивоварова, Л. С.Тарасевича, А. И. Майзеля. – СПб. : Питер, 2001. – 576 с. : ил. – (Серия «Учебники для вузов»). – ISBN 5-318-00222-6.

3. Щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [Електронний ресурс] : методичні рекомендації, схвалені постановою Правління НБУ від 02серпня 200 4 № 361. – Режим доступа : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1045.5945.1&nobreak=1>.

4. Рэдхэд, К. Управление финансовыми рисками [Текст] / К. Рэдхэд, С. Хьюс. – пер. с англ. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 288 с. – ISBN 5-86225-154-5 (русск.).

5. Гаджиев, Ф.Р. Валютный риск и его разновидности [Текст] / Ф. Р. Гаджиев // Финансы и кредит . – 2001. – № 4. – С. 60–70.

Ребрик М.А. Управление структурными компонентами валютного риска банка

Статья посвящена изучению механизмов управления структурными компонентами валютного риска банка.

Ключевые слова: валютный риск, управление валютным риском, прогнозирование валютного курса, валютная экспозиция, валютная позиция.

Rebryk M.A. Managing the structural components of bank's currency exchange risk

The article deals with the research of managing the structural components of bank's currency exchange risk.

Keywords: currency exchange risk, currency exchange risk management, exchange rate forecasting, currency exposure, currency position.

Ребрик Михайло Андрійович – аспірант ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»

Ребрик, М.А. Управління структурними компонентами валютного ризику банку [Текст] / М.А. Ребрик // Соціально—економічні проблеми сучасного періоду України. Фінансовий ринок України: стабілізація та євроінтеграція: зб. наук. праць / Інститут регіональних досліджень НАН України.— Львів, 2009.— Вип. 2 (76).— С. 310—316.